

Оксана ЛОБКО,

кандидатка історичних наук,
Український центр розвитку музейної справи,
Київ, Україна

Oksana LOBKO,

PhD in History,
Ukrainian Center for Museum Development,
Kyiv, Ukraine

e-mail: oxanka777@yahoo.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3455-3554>

Маловідомі сторінки життя родини Лєдоховських. Архітектор Ігнатій Лєдоховський: творчість та доля

У статті на основі аналізу нововиявлених джерел висвітлено маловідомі сторінки історії спольщеної родини Лєдоховських гербу Салава й представлено біографії київського архітектора Ігнатія Лєдоховського (13 (25) травня 1867 — з 2 на 3 березня 1932) і його родини: братів Кароля (1871–1931) та Станіслава (1874–1940). Архітектор, цивільний інженер Ігнатій-Владислав Казимирович Лєдоховський працював у Києві у першій чверті ХХ ст. і залишив містянам неповторні споруди у стилі модерн, що ось уже впродовж століття є окрасою міста.

Ключові слова: Ігнатій-Владислав Казимирович Лєдоховський, генеалогія, родина Лєдоховських, Стрільники, архітектор Києва, модерн у Києві.

Little-Known Pages of Ledokhovskhy Family's Life. Architect Ignatyi Ledokhovsky: Creativity and fate

Ignacy-Władysław Ledóchowski worked in Kyiv in the first quarter of the twentieth century. He left the citizens of Kyiv unique buildings in the Art Nouveau style, which has become the decoration of the city for the last few centuries. Based on the analysis of newly discovered sources, the article highlights the little-known pages of the history of the Polish szlachta Ledokhovsky family (Szalawa coat of arms) and presents biographies of Kyiv architect Ignatyi Ledokhovsky (1867–1932) and his family; brothers Karol (1871–1931) and Stanislaw (1874–1940).

The scientific novelty of this article is highlighted by revealing new information relating to the biography of the architect Ledokhovsky and his family. It was discovered that the future architect Ignacy-Władysław Ledóchowski was born in the village of Strilnyki (pol. Strzelniki), Vinnytsia region, in 13 in old style (25 new style) May 1867, and died on the night of March 2 to 3 1932, in Warsaw, where he was buried. His parents were Kazimir, son of Vladyslav and Jozefa nee Danielevich, Ledokhovsky.

The article traces the biographies of his two younger brothers Karol and Stanislav, clarifies the history of the estates of this branch of the Ledokhovsky family in Podillya, in the Right-bank Ukraine. This research on the life and work of the architect Ledokhovski will reveal unknown until now details of his biography, increased materials on his life and work in Ukraine and Poland, as well as some practically unknown members of the Ledokhovsky family.

Key words: Ignacy-Władysław Ledóchowski, genealogy, Ledokhovsky family, Strilnyki, architect of Kyiv, modernism in Kyiv.

Кінець ХІХ ст. для міста Києва став періодом бурхливого розвитку економіки, культури та освіти. Саме тоді у столиці було зведено чимало монументальних споруд, які нині репрезентують європейське обличчя міста. Шкода, багато архітекторів, авторів будівель того часу, й досі залишаються невідомими, а проектування і будівництво окремих споруд помилково приписують іншим зодчим через брак відповідних записів чи архівних документів.

Останніми роками дослідниками було доведено, що кілька найкращих архітектурних споруд Києва спроектував будівничий Ігнатій-Владислав Лєдоховський¹, батько київського модерну. Понині це «одна з найбільш таємничих постатей

¹ Авторка вдячна за допомогу в пошуку матеріалів та за надання консультацій Агнешці Поспішель (Варшава), Станіславу Лєдоховському (Podkowa Leśna), Юлії Орел, Андрію Дмухайло, Володимирі Пастушенко, Олені Мокроусовій, Марії Кадомській.

у історії архітектури Києва», як про нього говориться практично у кожній статті чи дослідженні про архітектуру Києва. На превеликий жаль, в архівах збережено всього кілька проектів чи креслень споруд Ледоховського із відповідним підписом, а про авторство деяких будівель ми можемо лише робити припущення. Однак виразні будинки, автором яких він є та проектування яких йому приписують, є шедеврами архітектури доби модерну. Часто втаємниченого поляка Ледоховського порівнюють із поляком Городецьким, який так само багато зробив для розбудови Києва².

Чимало дослідників історії Києва зазначає, що про київського зодчого Ігнатія Ледоховського майже немає біографічних відомостей. Не рахуючи численних інтернет-публікацій з описами його творінь, маємо лише декілька статей, де дуже коротко зазначені деталі біографії видатного митця. Чи не першим про нього згадав архітектор, реставратор і дослідник архітектури Володимир Леонтович. У його рукописі І. Ледоховський лише зазначений у переліку київських авторів XIX — початку XX ст. (Мокроусова О., 2016. С. 69)³. Мистецтвознавець Сергій Гіляров у своєму нарисі про архітектуру Києва передвоєнної доби здійснив аналіз київських будинків та вказав Ледоховського як автора кількох об'єктів у стилі модерн (Гіляров С., 1936. С. 37–39). Про архітектора згадували дослідники історії Києва, описуючи історичну забудову міста кінця XIX — першої чверті XX ст. Тут варто згадати розвідки Дмитра Малакова (Малаков Д., 1999. С. 12–13). Невелика за обсягом, але дуже змістовна за біографічними деталями стаття, у якій висвітлено особистість архітектора Ледоховського та його доробок, була написана Анною Лобановською (Лобановская А., 1997. С. 37–39), а уточнення до цієї статті зробив Михайло Кальницький (Кальницкий М., 1997. С. 39). Власне, А. Лобановська першою з дослідників здійснила цікаві припущення щодо можливої дати народження архітектора, окресливши період 1860–1870-ті роки. Також було вказано на ймовірне місце його народження в м. Ямпіль, що, як з'ясувалось під час нашого дослідження, є дещо неточним. Помилковими виявилися уточнення А. Лобановської щодо освіти архітектора та його професійної діяльності. Дослідниця зазначає, що вперше згадку про Ледоховського виявлено в київських книгах за 1906 р., натомість

² URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2015/11/20/kiyivskiy-modern-5-budinkiv-arhitektora-ledohovskogo> (дата звернення: 04.04.2022).

³ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК України). Ф. 1686. Оп. 1. Спр. 11. Леонтович В. Архитекторы, инженеры-строители и скульпторы, работавшие в Киеве в период 1855–1925 гг. Киев, 1961. 48 л.

нами було знайдено відповідну інформацію про його проживання у Києві на вул. Банківській, 6 в адресних книгах за 1905 р. Побудови у Києві, які могли належати авторству Ледоховського, вивчає та описує у численних напрацюваннях фахівчиня з історії київської архітектури XIX–XX ст. Олена Мокроусова. Нею опрацьовано архівні документи та здійснено атрибуцію кількох будинків, що належали авторству цього видатного архітектора (Мокроусова О., 2018. С. 78–81). Проте біографічні дані про відомого київського зодчого Ігнатія Казимировича Ледоховського не знайшли належного розгляду в науковій літературі, так само як і не остаточно висвітлено обставини й результати його діяльності в Києві.

Метою статті є реконструкція біографії та деталей творчості архітектора Ігнатія Ледоховського через залучення нових, невідомих раніше біографічних і генеалогічних даних, представлення нововиявлених архівних матеріалів, що стосуються родини архітектора і біографії самого київського зодчого. Першорядне завдання дослідження — залучити до наукового обігу раніше незнані матеріали з українських і польських архівів, що суттєво доповнять наявні розвідки про діяльність І. Ледоховського, висвітлять невідомі подробиці його біографії, розширять матеріали про життя та діяльність в Україні й Польщі представників родини Ледоховських. Методика дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах узагальнення, аналізу і синтезу, системному підході, історико-порівняльному та бібліографічно-описовому методах, які допомагають визначити коло джерел наукової біографістики та порівняти їх між собою.

Ігнатій-Владислав Ледоховський. Майбутній архітектор та цивільний інженер граф Ігнатій-Владислав Ледоховський (Ignacy Władysław Ledóchowski) народився 13 травня 1867 р. в маєтку своїх батьків у селі Стрільники (пол. Strzelniki), охрещений четвертого червня того ж року⁴. Згадаємо, що у XIX ст. на території Російської імперії, до якої належало село Стрільники, побутував юліанський календар, який лише в 1918 р. був замінений на григоріанський. Відповідно до цього, дата народження Ігнатія-Владислава Ледоховського 13 травня за старим стилем — 25 травня 1867 р. за новим. У статті ми використовуємо написання імені Ігнатій, тому що в існуючій історіографії вживання польського імені цієї персони зафіксоване як Ігнатій Казимирович Ледоховський, а не як

⁴ Державний архів Хмельницької області. Ф. 685. Оп. 2. Спр. 1038. Арк. 319 зв. Подільська римо-католицька духовна консисторія. Метричні записи Ямпільського деканату Краснянського костелу та навколишніх сіл.

вимагає сучасний правопис — Ігнаци/Ігнацій/Ігнацій.

У метричному записі під номером 36 «высокоблагородными родителями Игнатия Владыслава» зазначено Казимира та його законну дружину Юзефу з «Данильвичов» (Данилевичей) Ледоховських. Літера «у» в тексті з прізвиськом батьків перекреслена священником. Замість неї згорі написана мала літера «о» — ЛедуОховских. Поруч вписано, що ці виправлення зроблені 21 вересня 1878 р. На нашу думку, вищезгадані зміни в записях прізвиська родини Ледоховських із метричної книги села Стрільники були зроблені в рік отримання Ігнатієм свідоцтва про закінчену освіту в реальному училищі Св. Павла в Одесі

зادля уніфікації документів членів родини. Хресними дитини було записано Фердинанда Дединського та Евеліну Івацинську.

Запис про народження Ігнатія-Владислава Ледоховського нами було знайдено в метричних книгах Римсько-католицької церкви Святого Антонія містечка Красне Ямпільського повіту Подільської губернії, до якої належало село Стрільники Краснянської волості, де проживали батьки майбутнього архітектора. Зараз Стрільники входять до Шаргородського району Вінницької області, а до Другої світової війни адміністративно належали до Шпиківського району. Село межувало із Рахнами-Лісовими, де була найближча залізнична станція (рис. 1).

Рис. 1. Метричний запис про народження Ігнатія Казимировича Ледоховського від 13 (25 за н. ст.) травня 1867 р. в с. Стрільники Подільської губернії.

Державний архів Хмельницької області. Ф. 685. Оп. 2. Спр. 1038. Арк. 319 зв. Публікується вперше

Ледоховські герба Салава. У різні часи до історії родини Ледоховських звертались як польські, так і українські дослідники. Останніми роками посилена увага до маєтків Ледоховських на Волині та відомих представників їхнього роду. Ґрунтовним дослідженням про давнє походження та історію цієї родини є монографія дослідника Садока Баронча (Barącz S., 1879. 220 s.), який опублікував давні документи та з'ясував родинні зв'язки сімейства, але, на думку В. Собчука, припустився неточностей у встановленні ознак спорідненості Ледоховських (Собчук В., 2012. С. 92–126). На початку 2000-х років у Польщі вийшло дві книги про Ледоховських. Перша «Aby pozostał nasz ślad: dzieje rodu Ledóchowskich» написана представником родини Мечиславом Ледоховським (Ledóchowski M., 2002), а друга «Ród Ledóchowskich — Ojczyźnie i Bogu» (Ród Ledóchowskich, 2008) — дослідження, видане в 2008 р. Музеєм історії Варшави до

виставки, організованої цим закладом. Видатним представникам родини присвячені окремі розвідки в Польщі. Родиною Ледоховських адмініструється власний сайт⁵.

Рід Ледоховських належав до спольщеного руського шляхетського роду католиків. Майбутній архітектор та гілка його родини веде свій родовід з так званої першої волинської лінії Марчіна Ледоховського.

Давній рід Ледоховських походить з XV ст. Історик В. Собчук у статті «Шляхетський рід Лідихівських у XV — середині XVII століть» зазначає: пани Лідихівські — відома українсько-польська спільнота крові, традиційно приписувана до герба Салава, гніздом якої було старовинне волинське село Лідихів. Рід Лідихівських, пізніше Ледоховських, започаткував подільський боярин Нестор, який перебрався на Волинь і в 1442 р.

⁵ URL: <http://www.ledochowski.eu/>

отримав тут від великого князя литовського маєток Лідихів. Тривалий час нащадки Нестора належали до дрібної шляхти, тому до середини XVI ст. про них практично немає згадок. За два століття у володінні зем'ян Лідихівських побувало 17 поселень південно-західної Волині, серед яких було навіть одне містечко. Але до середини XVII ст. рід не зумів вийти за межі регіону, в якому сформувався, і маєтково проникнути в інші землі Речі Посполитої. До того ж часто маєтки належали Лідихівським лише короткотривалий період або епізодично, а саме родові гнізда під час численних поділів і переділів постійно дробилося (Собчук В., 2012. С. 92, 123, 126).

Нарощування зем'янами Лідихівськими суспільної активності починається з Макара і його внука Самуеля, перший з яких тривалий час займав уряд кременецького земського писаря, а другий — кременецького земського судді. Саме третій син Самуеля, Марчін Ледоховський (помер 1676 р.), заклав першу лінію волинську, до якої належало сімейство героїв цього дослідження⁶.

Родина використовувала прізвища, що мали кілька версій правопису. Як-от, Лідихівські, змінено у пізніших часах на Ледуховські (Ledóchowski, Leduchowski), Ледоховські/Ледуховські (Ledochowski), Халька-Ледуховські (Halka-Ledóchowski) та просто Галка (Halka). Представники родини мали герб Салава (Шалава, Szaława): конструкція із зображенням кола з трьома хрестиками всередині, яке в річ-посполитську добу отримало назву «Салава» і, потрапивши до друкованих гербовників, стало основою для формування відповідної гербової спільноти (Однороженко О., 2009. С. 151). На родовому гербі написано девіз «Avogum respice mores» (Поважай звичаї пращурів). Представники родини були легітимовані у 1870 р. дворянами по Київській губернії (Станіслав-Марчін, кузен Казимира Владиславовича Ледоховського)⁷. Родина мала графський титул, який було підтверджено нею в Російській імперії в 1845 р. На Київщині та Волині проживало кілька гілок родини Ледоховських, які частково були пов'язані між собою давніми пращурами.

Село Стрільники. Щодо села Стрільники, власності родини Ледоховських, де народився Ігнатій Ледоховський, то Галки-Ледоховські володіли цією місцевістю, ймовірно, від першої чверті XIX ст. Відомо, що граф Ігнатій Ледоховський (син Яна Ледоховського та Юлії з Бентковських) наприкінці існування Речі Посполитої служив бригадиром польських військ. Крім чималої частини родинного Лідихова та Дранчі на Волині

мав ще значну частину села Перенятина, повністю села Підзамче й Комарівку та присілки Старики, Підлипки, Стоянівку, Круки й Валігурі. Але десь наприкінці XVIII й початку XIX ст. розпродав свої володіння в Кременецькому повіті й переїхав на постійне проживання в село Стрільники Ямпільського повіту Подільської губернії, яке перебувало в його власності. У результаті розпродажу свого спадкового майна належна йому частина родового гнізда Лідихова роздробилася на десять шматків. Окрім попередніх великих маєтностей від свого дядька Дмитрія Ледоховського отримав маєток Кисилин у Володимирському повіті. У той час помістя Лідихів складалося з корінного села та присілків Польської Дранчі й Руської Дранчі, а господарювали в ньому два представники відомого шляхетського роду Ледоховських, осілого тут ще в середині XV ст. (Собчук В., 2017. С. 249).

Вищезгаданий Ігнатій Ледоховський, очільник головного суду Подільської губернії, ймовірно, не мав спадкоємців (з документів відомо лише, що він був живий у 1822 р.). Нами було з'ясовано, що його мати Юлія з родини Бентковських герба Правдич перебувала у двох шлюбах. У першому з Яном Ледоховським мала двох дітей: Анну, дружину Станіслава-Костки Дунін-Сулгостовського, та згаданого Ігнація, а в другому зі Станіславом Дунін-Сулгостовським — сина Яна. Оскільки Ігнатій Ледоховський не залишив нащадків, то маєтність Стрільники дісталася у спадок Дуніним-Сулгостовським. У родинному маєтку зберігалася велика бібліотека родини Дуніних із книгами грецькою мовою. Власниками землі у наступні роки стали діти, ймовірно, Станіслава Дуніна-Сулгостовського — Фелікс (1820–1855), Іполит та Вінцентій, які теж по собі не залишили нащадків. Імена цих представників родини не записані в генеалогіях, відомо лише, що вони були «Станіславовичі», ім'я матері в документах не вписано, на нашу думку, нею була згадана Юлія з родини Бентковських. Окрім того, у трьох братів Станіславовичей був ще один рідний брат Ксаверій, державний радник, власник реліквії «Портфель Наполеона I»⁸, одружений з Юлією Карлівною Ледоховською (1806–1876), рідною сестрою Владислава Ледоховського, діда архітектора. Ксаверій Дунін у 1850-х роках теж володів частиною землі у Стрільниках. Усі частини маєтку Стрільники після смерті останнього з братів Вінцентія Дуніна дісталися рідним племінникам та племінницям: дві частини братам Пйотру та Юзефу Дуніним-Сулгостовським (свої землі вони за «уступочним актом» від 1856 р. передали Даніїлу Домініковичу Корчинському) та дві частини відповідно їхнім сестрам

⁶ ЦДДАК України Ф. 247. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 1–4; 6 зв. Родинні документи Ледоховських. Генеалогія родини.

⁷ Boniecki A. Herbarz polski: wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. Cz. 1, t. 14. S. 61.

⁸ Kurjer Warszawski: dodatek poranny. R. 70, nr 267 (27 września 1890). S. 2; R. 73, nr 60 (1 marca 1893). S. 2.

Людвіці з Дуніних-Сулгостовських (у шлюбі Владислава Ледоховська, бабка Ігнатія-Владислава Ледоховського) та Юлії (Юліанни) з Дуніних-Сулгостовських (у шлюбі Мацейова Дунін-Лабендська). Усі згадані власники — це діти Яна та Вікторії з Потоцьких (герба Золота Пилява) Дуніних. Одна частина маєтку за заповітом Вінцентія Дуніна-Сулгостовського від 1859 р. дісталась Казимиру Ледоховському⁹.

Так, бабка архітектора Ігнатія-Владислава Ледоховського, яка була онучкою Юлії з Бентковських та Станіслава Дуніна, стала власницею частини маєтку в Стрільниках, як і її син Казимир. Відповідно до архівних документів, на кінець 1866 р. 36,81 % земельної власності у селі належало Даніїлу (Данієлю-Яну) Домініковичу Корчинському, а 45 % перебувало у володінні Казимира Ледоховського. На 1862 р. невеликим земельним наділом у Стрільниках володів колезький радник Олександр Миколайович Семашко. В архівних документах бабка та дід, Людвіка й Владислав, а потім і батько Ігнатія, Казимир¹⁰, згадані повноцінними власниками цієї землі. Вже на останню чверть XIX ст. маєтність було продано родиною Ледоховських та розділено між кількома родинами на декілька частини: Мазуркевичами, бароном Маасом та іншими власниками чи орендарями цих земель (як капітану Мазуру та його сестрі Бенькевич). Сьогодні у селі немає збереженого маєтку родини Ледоховських, а на місці колишньої їхньої садиби, де за наступного власника Аристарха Мааса розміщувався господарчий двір, розташовані ділянки місцевих мешканців і городи (за наступних власників Стрільників центральне дворище було перенесене в інше місце у селі).

Граф Казимир-Теодор-Ян Ледоховський (Казимеж) — батько Ігнатія Ледоховського — був освіченою, інтелектуальною людиною та відіграв значну роль у житті своїх синів. Точна дата народження Казимира Владиславовича невідома. З архівних матеріалів знаємо, що 1 травня 1837 р. в Шидловецькій каплиці (с. Шидлівці, Кам'янець-Подільський район) був укладений шлюб між ясновельможним графом Владиславом Ледоховським 19-ти років та ясновельможною графінею Людвікою Дунін (Сулгостовською), яка мала 23 роки — це дідусь та бабуся Ігнатія. Обое молодих були з парафії Краснянського костелу села Стрільники. Під час шлюбу були присутні

⁹ Российский государственный исторический архив. Ф. 577. Оп. 29. Ед. хр. 2095. Л. 42–44. Выкупные акты села Стрельники.

¹⁰ ЦДДАК України. Ф. 442. Оп. 2. Спр. 24. Арк. 4. По рапорту Ямпольського пристава; Ф. 486. Оп. 5. Спр. 598. Арк. 53. Засвідечення довірності, виданого поміщиком К. В. Ледоховським дворянину А. Э. Гродзкому на продаж його імення в с. Стрельники Подольської губернії. Записи книги довірностей за 1871 год.

батьки молодого: граф Кароль Ледоховський¹¹, зі сторони молоді були Ян та Вікторія з Потоцьких Дуніни (Сулгостовські). Свідками вписані Теодор Потоцький та Мацей Дунін-Лабендський¹². Ймовірно, у найближчі роки після шлюбу народився їхній син Казимир. У метриках знайдено запис про те, що у подружжя був ще один син Пшемислав (ймовірно народжений у 1859 р.), який помер 3 квітня 1875 р. у віці 16 років у селі Комарівка Кременецького повіту, де й був похований¹³. У польських генеалогіях немає записів про інших дітей цього подружжя.

Певні життєві обставини змусили Казимира Ледоховського продати спочатку частину родинного маєтку в Стрільниках, а зрештою і всі землі, що належали родині Ледоховських у цьому селі. Остаточний продаж відбувся у 1871 р. На життя граф заробляв, обіймаючи посади адміністратора чи управляючого маєтків та цукрових заводів. Відстежити географічні та часові проміжки такої діяльності практично неможливо. У польському товаристві Казимир Владиславович користувався повагою та кілька разів обирався до ради, що керувала сільськогосподарським товариством¹⁴. За свідченнями тогочасної преси, саме у 1887 р. батько майбутнього архітектора очолив бюро громадського комітету під егідою київського сільськогосподарського товариства для працевлаштування і можливого переселення поляків-офіціалістів та найманих управлінців підприємств, які втратили посади внаслідок економічної кризи, до інших регіонів¹⁵. Цей проект успішно почав втілюватися, але несподівано голова комітету помер. Згадане бюро мало утримуватись за кошти графа Владислава Браницького зі Ставищ.

Дослідницею Марією Кадомською в газеті «Киевлянин»¹⁶ виявлена інформація про смерть Казимира Ледоховського у Києві в липні 1887 р. Цю інформацію підтверджує геральдик та генеалог А. Бонецький¹⁷. Знайдені нами метричні

¹¹ У цьому метричному записі мати молодого не була зазначена, але прописано, що вона «з Дунінов» [з родини Дунін], у польських генеалогіях її взагалі не зазначено, можливо, що ця особа або дуже рано померла, або детальніші дані про неї не збереглися. Найімовірніше, що вона походила з родини Дуніних, власників села Стрільники. У другому шлюбі Кароль Ледоховський був одружений з Теофілою Дунін-Сулгостовською.

¹² Метрика Збрязького костелу за 1837 рік. URL: <https://www.facebook.com/groups/255702205915292/post/400022634816581> (дата звернення: 04.04.2022).

¹³ URL: <http://wolyn-metryki.pl/Wolyn/index.php> – Ledóchowski

¹⁴ Kuryer Lwowski. 3 Sierpnia. 1887. S. 4.

¹⁵ Газетна замітка. Kronika Rodzinna: pismo dwutygodniowe R. 20, nr 9 (1 maja 1887).

¹⁶ Казимир Ледоховский: [сообщение о смерти]. *Киевлянин*. 1987. 6 июля. № 145.

¹⁷ Boniecki A. Herbarz polski: wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. Cz. 1, t. 14. S. 61.

виписки по костелу святого Олександра у Києві за 1887 р. дають ширшу картину життя Казимира Ледоховського, сина Владислава та Людвіки з Дунін-Сулгостовських (Сулгостовських) герба Либідь Ледоховських. З метричного запису за 5 липня 1887 р. під номером 179 знаходимо інформацію про те, що цього дня помер граф Подільської губернії Ямпільського повіту Казимир Ледоховський у віці 47 років від запалення легенів у Києві. Поховано його було за кілька днів на римокатолицькому київському цвинтарі. Покійний залишив «вдову Дору з Проскурів (у документі про шлюб вписано її імена як Дорота-Геновефа) та синів від першої дружини (ймовірно, на той час вже покійної) Юзефи з Данилевичей: Ігнація, Кароля та Станіслава»¹⁸.

У некролозі з газети «Киевлянин» згадано, що помер Казимир Ледоховський у будинку на вул. Михайлівській, 18 у Києві. Винос тіла до костелу Св. Олександра, де він був відспіваний, здійснювався із будинку Миславського¹⁹. Цей будинок належав Олександрі Василівні Миславській у період 1871–1892 рр. Вона його отримала від свого батька, київського купця Василя Назаровича Смирнова. Станом на 1884 р. у будинку було 4 квартири — дві 4-кімнатні й дві 6-кімнатні. На першому поверсі були розташовані торговельні приміщення. До 1877 р. будинок здавався під Київське реальне училище (пізніше — вул. Велика Житомирська, 2).

Доля матері Ігнація Юзефи з Данилевичей невідома. Вдалося з'ясувати, що народилась вона близько 1850 р. і померла, вочевидь, у 1879 р., бо на 1880 р вона вже була покійна. Знайдено документ про другий шлюб у Ржищеві Казимира Ледоховського, вдівця 42 років, з 18-річною Доротою-Геновефою Проскур, дочкою Францішка та Валерії з Непокуйчицьких Проскурів²⁰. За цим документом Казимир згаданий як парафіянин Білоцерківського костелу, вдівець.

З рукописних досліджень «Історія Стрільників» покійного історика-краєзнавця з села Стрільники Панаса Васильовича Кострубея відомо, що в одного з власників села пана Ледоховського було 6 синів. Чи дослідник мав на увазі Казимира Ледоховського, чи його попередників з іншої гілки родини Дуніних — встановити не вдалось, а генеалогічні довідники цієї інформації не підтверджують. Брак відповідних

¹⁸ ЦДІАК України. Ф. 1268. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 163. Метричні записи м. Київ за 1887 р.

¹⁹ Подяка за інформацію з газети «Киевлянин» та доповнення про власників будинку на Михайлівській, 18 пані Марії Кадомській, дослідниці давньої будівлі на вулиці Михайлівській.

²⁰ Державний архів Київської області (далі — ДАКО). Ф. 312. Оп. 1. Спр. 114. Арк. 17. Метричні книги Києво-Васильківського деканату. Метрики Ржищевського костелу за 1880 рік.

документів та розпорошеність метричних книг по різних архівах України теж не дають змоги перевірити достовірність цієї інформації.

Наразі достеменно відомо, що у Казимира на час смерті в 1887 р. окрім Ігнація-Владислава було ще двоє синів — Кароль-Юзеф та Станіслав-Антоній, який народився 13 червня 1874 р. в селі Півці (пол. Piwce)²¹ Канівського повіту Македонської волості, де жила родина, тому що на місцевому цукровому заводі тоді працював К. Ледоховський. Станіслав Казимирович Ледоховський прожив довге життя, помер 24 жовтня 1940 р. та похований у Варшаві. Життя Кароля (Карла) Ледоховського нам вдалось частково простежити. Знайдено некролог на його пам'ять, звідки можна дізнатись певні деталі біографії родича київського архітектора.

Народився Кароль-Юзеф Ледоховський 4 листопада 1871 р. за старим стилем у селі Македони Канівського повіту Македонської волості неподалік містечка Ржищів на Київщині²². Помер 25 липня 1931 р. у Луцьку, де був похований на місцевому цвинтарі²³. Навчався в Пулавах, ймовірно, в Інституті сільського господарства і лісівництва. До 1892 р. цей заклад мав навчальний рівень, відповідний проміжному між технікумом і вищим професійним училищем. Навчальний заклад Кароль закінчив у 1892 р., отримував також початкове навчання в Одесі разом зі своїми братами²⁴, потім вступив до Харківського технологічного інституту, який мусив покинути через свої політичні погляди. До революції Ледоховський був задіяний у господарчо-земельній адміністрації, до чого мав великий хист. Довгий час завідував маєтковою адміністрацією Ігнація Станіславовича Щеньовського на Поділлі з центром у Капустянах. Станом на 1910 р. Кароль Казимирович Ледоховський значиться бухгалтером, членом наглядової ради Товариства взаємодопомоги трудящих осіб. Відомо що у 1911 р. він працював у селі Межирівська-Слобідка Жмеринського повіту Вінницької області вже як управляючий винокурного заводу Ігнація Щеньовського. За рік цей завод приносив 23 тисячі рублів прибутку, а найближча пошта

²¹ ЦДІАК України. Ф. 1268. Оп. 2. Спр. 24. Арк. 6 зв. — 7. Метрична книга Ржищевського костелу за 1874–1876 та інші роки.

²² ДАКО. Ф. 312. Оп. 1. Спр. 100. Арк. 280. Метричні книги Києво-Васильківського деканату. Метрики Ржищевського костелу за 1871 рік.

²³ Przegląd Wołyński: Łuck, Równe, Kowel, Włodzimierz, Krzemieniec, Dubno, Ostróg, Korzec R. 8, nr 30 (2 sierpnia 1931) — некролог. S. 2–3.

²⁴ Державний архів Одеської області (далі — ДАОО). Ф. 52 (Одеське реальне училище Св. Павла). Оп. 1. Спр. 2778. Навчальна справа К. К. Ледоховського.

адреса була у Чернятині²⁵. Працював у винокурному відділенні Подільського Товариства сільського господарства і промисловості, де був членом правління (станом на 1911 р.) (Колесник В., 2007. С. 47–48). Після початку Жовтневого перевороту 1917 р. Кароль Ледоховський через Константинополь залишив Україну і вирушив до Польщі. Дорогою певний час гостював і працював у Ризі. Пізніше переїхав до Луцька, де оселився вже надовго. У 1927 р. стає віцепрезидентом (віцебурмістром) міста Луцька (є інформація, що він був також і міським головою — бурмістром Луцька) (Wierzejski W. K., 1939. S. 99). Після завершення каденції працював у галузі страхування і отримав свій останній пост — комісар міської каси. Не був одружений.

Саме у помешканні брата Кароля у Києві на початку 1900-х років оселився Ігнатій Казимирович після повернення з навчання. Ймовірно, що він жив і раніше у місті, адже тут мешкав і працював його батько. Проживали брати за адресою Банківська, 8, хоча у адресній книзі за 1905 р. зазначена адреса Банківська, 6²⁶ (чи то друкарський огріх, чи така була справжня перша адреса — ми не знаємо, бо у наступні роки запис поруч із прізвищем Ледоховського був змінений на адресу Банківська, 8), а адресні книги з 1911 до 1915 рр. подають адресу проживання — вул. Михайлівська, 12, на 1916 р. — вул. Тургенівська, 28 (рис. 2).

Ось що нам відомо про освіту самого Ігнатія. Його ім'я зафіксоване в документах учнів Одеського реального училища Св. Павла. На 1886 р. він значився у 6 класі (навчання тривало шість років та плюс один додатковий за бажанням). У списку учнів цього середнього навчального закладу окрім І. К. Ледоховського знаходимо записи про навчання його братів: «Ледоховський К. К. [Кароль Казимирович], Ледоховський Станіслав Антоній К. [Казимирович], Ледоховський А. К.» (інформації, чи Ледоховський А. К. був ще одним братом Ігнатія, чи іншим представником цієї родини, поки не знайдено)²⁷. В Одеському реальному училищі в ті роки освіти здобував і Владислав Городецький, теж уродженець Поділля. Семирічну реальну освіту він отримав у 1885 р., з ним у подальші роки у Києві буде працювати й архітектор І.-В. Ледоховський.

Вищу освіту Ігнатій-Владислав здобув у Гентському університеті (Uniwersytet Gandawski, Gand, Gent) — одному з найбільших університетів

Фландрії, північної частини Бельгії. Викладання усіх предметів велось французькою мовою. Навчався майбутній архітектор на інженерному факультеті, точні дати навчання невідомі (Epszstein T., 1998. S. 180).

Рис. 2. Брати Кароль, Станіслав та Ігнатій (праворуч) Казимировичі Ледоховські (Варшава, 1920-ті роки).

Фотографія з приватного архіву Станіслава Ледоховського (Польща). Публікується вперше

Крім того, нам вдалось знайти згадку про Ігнатія Ледоховського серед слухачів технічної Академії, у майбутньому — Вищій політехнічній школи у Львові (сучасний Національний університет «Львівська політехніка»). У списку слухачів під номером 1344 вписано «Ledóchowski Ignacy, ur. Strzelniki (Rosya) 1867, real., 1892–3 I (I — wydział inżyniery; інженерний відділ. — О. Л.); закінчив реальну школу з іспитом зрілості²⁸. Про відповідні дати навчання у Львові протягом 1892–1893 рр. згадує і польський історик Тадеуш Епштейн (Epszstein T., S. 192), посилаючись на попередню працю своєї колеги Каміли Мрозовської (Mrozowska K., 1989. S. 206–207).

Різкий поворот у житті Ігнатія Ледоховського стався у Києві перед революцією 1917 р., коли від дифтерії померла його кохана дружина й п'ятирічна донька²⁹. Точну дату цієї трагічної події, імена рідних і місце поховання близьких архітектора допоки не вдалось встановити. У записах наявних метричних книг по

²⁵ Памятная книжка Подольской губернии на 1911 год. Сост. В. В. Филимонов. Каменец-Подольский, 1911. С. 283.

²⁶ Вєсь Києв: адресная и справочная книга. Киев, 1905. С. 224.

²⁷ ДАОО. Ф. 52. Оп. 1. С. 26 (справи братів Ледоховських вказані під номерами 2776–2779).

²⁸ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy» słuchaczy politechniki we Lwowie. Lwów, 1897. S. 235.

²⁹ Інформація отримана від пана Станіслава Ледоховського, двоюрідного онука Ігнатія. Пан Станіслав 1932 р. народження проживає у Польщі.

Олександрівському та Миколаївському костелу за період 1914–1917 рр. не виявлено жодних згадок про померлих членів родини Ледоховських (проте не факт, що його дружина була католичкою). Зазначимо, що за цей період спостерігається погана збереженість метричних книг та відсутність більшої частини відповідних записів.

У подальші роки після революції ніяких слідів діяльності Ігнатія-Владислава Ледоховського у Києві не виявлено. Доля архітектора склалась, ймовірно, добре, бо у сприятливий час він зміг виїхати до родини брата Станіслава у Варшаву, щоб продовжити свою діяльність вже там.

Згадаємо детальніше про рідного брата — Станіслава Ледоховського, з яким довгий час працював Ігнатій. У молоді роки Станіслав супроводжував свого батька Казимира у різних поїздках, зокрема для експорту цукру, під час його відвідин Одеси та інших чорноморських портів. Освіту юнак здобув у Херсонському морському училищі, яке успішно закінчив. Його прізвище вдалось знайти у списку учнів за 1891 р. Пізніше він поїхав на навчання до Ліверпуля (Англія) і служив першим помічником на кількох кораблях. Після повернення на батьківщину намагався розвинути в Польщі економіку, пов'язану з судноплавством і транспортом між Західною Європою та Чорним морем. Підготував плани залізничної лінії, яка могла з'єднати Гданськ через Варшаву та Львів з портами на Чорному морі, а також розробки водних шляхів Вісла-Буг-Дніпро та Вісла-Сан-Дністер³⁰.

В одній із поїздок Станіслав познайомився з власниками фірми «Заклади металевих виробів» (Zakłady wyrobów metalowych) у Варшаві й став її управителем. У 1909 р. він придбав компанію і активно розвивав бізнес, а в подальші роки до нього приєднався і брат Ігнатій. Російсько-бельгійське товариство металевих виробів «Russobelge» було засноване на початку ХХ ст., асортимент продукції був різноманітним: тут виготовляли праски, плити, балюстради та сходи, дверні ручки й багато іншого. Відтоді, коли граф Станіслав Ледоховський очолив фабрику, він зосередився на виробництві огорожувальної сітки. У 1914 р. Ледоховський зміг створити у Варшаві акціонерне товариство з виробництва цільно-решіткового металу «Граф С. Ледоховський та компанія». У 1921 р. фабрика була перейменована на «Польська фабрика монолітних сіток графа Станіслава Ледоховського SA» (Polska Fabryka Siatki Jednolitej Hrabiego Stanisława Ledóchowskiego SA)³¹, яка розташовувалась на

вул. Пшемислова, 24/32 у Варшаві. Монополія цієї продукції на ринку проіснувала до початку Другої світової війни, хоча з'явилися виробники дешевшої сітки. Саме це товариство дало можливість Ігнатію Казимировичу жити й працювати у Варшаві.

Згадаємо ще про діяльність Станіслава Ледоховського, пов'язану з морем. До 1914 р. він заснував Товариство морського сховища «Belge d'Entrepôts Maritimes» з відділеннями у Варшаві, Миколаєві та румунському Галаці. У наступні роки Товариство відкрило філії в Антверпені та Брюсселі й змінило назву на «Бельгійська морська торгово-транспортна компанія BELMAREB». Станіслав Казимирович створив судноремонтну майстерню в Миколаєві, плануючи перетворити її на судноверф³². Так само у Миколаєві у Ледоховського був завод цільно-решітчастого металу на вул. Слобідській, 1. Однак у 1927 р. підприємство було закрито через економічний спад, який зробив експорт деревини до Бельгії нерентабельним. Можемо припустити, що у цій діяльності брату допомагав й Ігнатій Казимирович.

Не можна не згадати досягнень Станіслава-Антонія Ледоховського у заснуванні першого у Польщі морського музею, який розташовувався у Варшаві на вул. Пшемислова, 32. Організація музею була завершена в 1932 р. Заклад проіснував до початку війни, експонуючи моделі кораблів польського флоту (старі та сучасні), картини про море, карти, гравюри, плакати, фотографії та публікації на цю тему. Поруч із музеєм були майстерні, де будували моделі кораблів. Після війни колекції музею були передані (за заповітом графа Ледоховського) до Морського музею Балтійського інституту в Щецині³³. Пізніше вони потрапили до Національного музею в Щецині, де зараз представлені в експозиції.

Разом із великим підприємством у Варшаві братами Ледоховськими було перебудовано будівлю під номером 26/28, що отримала назву «Готель Ледоховського». Стара будівля була зведена ще на поч. ХХ ст. для російсько-бельгійського товариства металевих виробів. Коли у 1920-х роках Станіслав Казимирович остаточно розірвав співпрацю із бельгійцями, то зробив у будинку готель для поміщиків, які приїжджали до Варшави. У готелі було 62 номери та центральне опалення. Перших гостей зустріли

тону, штукатурки та огорож. Майже вся Гдиня, військовий порт в Гдиня-Оксиве та укріплення Вестерплатте були зведені на сітці «Ledóchowski».

³² Biuletyn Biura Propagandy i Informacji Morskich i Museum Morskiego Stanisława Hr. Ledóchowskiego. 1937. Nr 1. S. 9.

³³ URL: <https://ledochowski.eu/Ledsite%20test%20images/History/Stan%20L%20Muzeum%20Morskie.pdf> (дата звернення: 04.04.2022).

³⁰ Wiadomości — Biuletyn Informacyjny Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku. Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku, Nr 8 (173) sierpień 2017.

³¹ Однорідна (монолітна) сталева сітка «Ledóchowski» використовувалася в будівництві для зміцнення залізобе-

у 1926 р. У родині Ледоховських збережені креслення з перебудови цього об'єкта.

З метрики костелу Найсвятішого Спасителя у Варшаві під номером 413 знаходимо запис про другий шлюб вдовця Ігнатія Казимировича, який відбувся 4 листопада 1921 р. Другою дружиною інженера Ледоховського стала незаміжня вчителька Юзефа Опонська, що мала 31 рік. Подружжя мешкало у будинку на вул. Пшемислова, 32 (пізніше — Морський музей Станіслава Ледоховського). Подальша доля другої дружини архітектора невідома.

Через кілька років після смерті Ігнатія Казимировича Ледоховського (1932) помирає його рідний брат Станіслав (дата смерті 24.10.1940), а 8 серпня 1944 р. на заводі на очах родини було розстріляно тодішнього його власника Едварда Ледоховського³⁴, небожа Ігнатія та єдиного сина Станіслава. Через низку трагічних подій у родині та Другу світову війну документи у костелах тієї частини Варшави, де останні роки життя проживав Ігнатій Казимирович Ледоховський (район Солець), не збереглися. Тому нам не вдалося встановити, в якому саме храмі могли відспівувати покійного Ледоховського у 1932 р., а отже й внести відповідні записи про смерть та місце поховання у метричні книги. Саме через ці сумні збіги подій родина не володіє інформацією про те, на якому цвинтарі його було поховано. Збережена лише дата смерті Ігнатія Казимировича, яка сталась у ніч з 2 на 3 березня 1932 р. у Варшаві. Будь-які пошуки місця поховання не дали результатів. Також питання назви цвинтаря, де було поховано архітектора, залишається відкритим для подальших пошуків. У тогочасних газетах теж не знайдено повідомлення чи некрологу про смерть архітектора.

Завод Ледоховських у Варшаві на вул. Пшемислова, 24 у 1950 р. націоналізували, коли розпорядженням президента Польщі від 11 жовтня 1950 р. було встановлено примусове державне управління певними великими підприємствами³⁵. Після 1990-х років родина Ледоховських змогла повернути будинок у власність. У 1997 р. цю будівлю в них викупила страхова компанія “Amplico MetLife” і відремонтувала для офісів. Зараз будинок колишнього готелю Ледоховських виходить на вул. Пшемислова та Козьмінську. Заводу також належали будівлі на території вул. Пшемислова № 30 та 32 (Морський музей)³⁶. Будинок під № 26/28 перебудував

під потреби часу саме Ігнатій Ледоховський (про це розповів представник родини Станіслав Ледоховський). Існує також план реконструкцій заводських приміщень, що спроектував Ігнатій Казимирович на початку 1920-х років, але ці ідеї не були втілені у життя.

Проекти архітектора І. Ледоховського.

За недовгі роки перебування та плідної роботи у Києві зодчим Ігнатієм Ледоховським було створено кілька цікавих зразків будинків у стилі європейського (французько-бельгійського) модерну. У «Зводі пам'яток історії та культури України»³⁷ зазначено інформацію про чотири будинки авторства І. Ледоховського: це прибуткові будинки № 19 та 21 на вул. Назарівській (раніше Ветрова) 1907–1911 рр. — авторство атрибутовував у 1930-х роках мистецтвознавець С. Гіляров; знаменитий «Будинок зі зміями» на вул. Великій Житомирській № 32 (дім С. Чоколової, 1910–1911 рр. У «Зводі пам'яток» зазначено його авторство як «можливе») та № 33 на вул. Олесь Гончара (Мала Володимирська) — клініка Петра Еразмовича Качковського, 1907–1908 рр. (Малаков Д., С. 12–13).

Ще одна будівля, що її часто зараховують до спадку цього архітектора, розташована за адресою вул. Костьольна, 7. Це прибутковий будинок дворянина польського походження, підполковника, відставного полковника інженерних військ Олександра Леонардовича Козеровського, 1913 р. (Мокроусова О., 2018. С. 78–80). Будинок на вул. О. Гончара і будинок на Костьольній оздоблював ліпниною один і той самий скульптор — Федір Соколов, з яким часто співпрацював у своїх проєктах Ледоховський. Слід зауважити, що атрибуцію авторства споруди на вул. Костьольній, 7 провела Олена Мокроусова. За останні роки вона відкрила кілька будинків авторства І. Ледоховського. Нещодавно було встановлено авторство архітектора Ледоховського на будівлю Георгіївської лікарні (пров. Георгіївський, 9). Знайдена дослідницею газетна публікація про освячення у 1912 р. нового будинку лікарні у Георгіївському провулку, 9 свідчить, що приймальна кімната була прикрашена шістьма картинами Вільгельма Котарбінського (Мокроусова О., 2021. С. 150–157). Будинок Георгіївської лікарні був зведений в стилістиці модерну в 1911–1912 рр. У справі з Державного архіву м. Києва, знайденої авторкою, збереглося креслення прибудови до невеличкого старого півтораповерхового будинку-садиби на вулиці Рейтарській (знесений) з автографом Ледоховського (датування 1911 р.) — одним із трьох відомих на сьогодні автографів зодчого

³⁴ URL: <http://www.ledochowski.eu/rodzina/historia.html> (дата звернення: 04.04.2022).

³⁵ Monitor Polski, Nr A-114/poz. 1434. S. 914.

³⁶ URL: <http://www.warszawa1939.pl/obiekt/przemyslowa-32>, <http://www.warszawa1939.pl/obiekt/przemyslowa-26>, <http://www.warszawa1939.pl/galeria-powiazany/przemyslowa-2628-fabryka>, <http://www.warszawa1939.pl/obiekt-powiazany/przemyslowa-widok-ogolny>

³⁷ URL: http://history.org.ua/LiberUA/kiiev_katalog/3.pdf (дата звернення: 04.04.2022).

(Мокроусова О., 2016. С. 70)³⁸. На проєкті перебудови чітко видно підпис і згадку імені й прізвища архітектора: «И. К. Ледоховский» (написано російською мовою). Цілком вірогідно, що І. К. Ледоховський склав проєкт і самої лікарні, креслення головного корпусу теж збереглися, але без авторського підпису. Атрибуцію дослідниці підтверджують і деякі архітектурні риси будівлі, подібні до відомих робіт майстра (Там само. С. 69–70).

Нещодавно дослідниками Києва було виявлено документи ще з двома кресленнями та підписами архітектора: це другий особняк Олександра Леонардовича Козеровського на вул. Багговутівська, 14 (1909–1910 рр. побудови) (Мокроусова О., 2018. С. 81) і так званий «Будинок із мухами» на вул. Володимирській, 93, де Ледоховський здійснив надбудову третього поверху.

Окрім того, висувають припущення, що на величезному закинутому та сплюндрованому Кирилівському кладовищі є вцілілий склеп братів Петра і Антона Качковських. Для Петра, який помер у 1911 р., Ледоховський виконав замовлення на будинок лікарні в 1907 р. Існує дуже слабе припущення, що автором проєкту склепу в стилі модерн теж міг бути він. Адже у медичному середовищі Ледоховського знали, а контакти з родиною Качковських могли привести саме до такого замовлення, враховуючи попередній досвід. На жаль, з цього приводу відсутні як архівні матеріали, так і згадки у тогочасній пресі. Існують питання і щодо авторства Ледоховського прибуткового будинку на вул. Симона Петлюри, 8.

Отже, наразі у Києві відомо 8 споруд, що атрибутовані та пов'язані з архітектурною

діяльністю Ігнатія Казимировича Ледоховського: вул. Назарівська № 19 та № 21; Велика Житомирська № 32; Гончара № 33; Костьольна № 7; Георгіївський провулок № 9; Багговутівська № 14 і Володимирська № 93.

Збереження інформації про визначні архітектурні об'єкти у місті Києві та пам'ять про архітекторів, які працювали над цими об'єктами, є вкрай важливим завданням. Інтерес до постаті архітектора І. К. Ледоховського зумовлений тим, що його споруди відіграли помітну роль у формуванні нового історичного середовища, якнайширше унаочнюють тогочасний архітектурний стиль. Адже не буде перебільшенням стверджувати, що праці Ігнатія-Владислава Казимировича Ледоховського, за висловом А. Беломєсяцева, є тим «вдалим поєднанням фантастичності мистецтва з реалізмом архітектури, яке лише на колії модерну могло принести цінний художній результат» (Беломєсяцев А., 2012. С. 167).

Систематизація інформації про архітектора І. Ледоховського та його родину, збереження та поширення біографічних даних про цих людей були головною метою цієї статті. Високоосвічений і неймовірно талановитий будівничий Ігнатій Казимирович Ледоховський, вихований на кращих європейських зразках, залишив нашим сучасникам архітектурні творіння, які досі є окрасою Києва та викликають захоплення як загальним плануванням, так і деталями. Дев'яносто років, що віддаляють сучасників від знаного архітектора, є гарним приводом осмислити вагомість спадщини Ігнатія-Владислава Казимировича Ледоховського, віддати йому шану та надати можливість містянам висловити вдячність зодчому за його непересічний талант. Ми віримо, що столиця України дочекається меморіальної дошки цьому творцю.

³⁸ Цитування за архівним документом із Державного архіву м. Києва. Ф. 143. Оп. 3. Спр. 85. Арк. 77.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Беломєсяцев А. Архітектура Києва кінця XIX — початку XX ст.: теоретико-методологічні передумови та реалії архітектурної практики. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*. 2012. Вип. 8. С. 7–244.
- Гіляров С. Архітектура Києва передвоєнної доби. *Соціалістичний Київ*. 1936. № 4. С. 37–39.
- Кальницький М. «Смутные догадки» и строгие факты. *Архитектура и престиж*. 1997. № 3–4. С. 39.
- Колесник В. Подільське товариство сільського господарства і сільськогосподарської промисловості (1896–1918). Вінниця: Розвиток, 2007. 160 с.
- Лобановская А. Архитектор-легенда Игнатий Ледоховский (факты и предположения). *Архитектура и престиж*. 1997. № 3–4. С. 37–39.
- Малаков Д. Модерн на вулиці Олеса Гончара, 33-Б. *Янус. Нерухомість*. 1999. № 3 (112). С. 12–13.
- Мокроусова О. Внесок польських архітекторів Києва XIX — початку XX століть у формування історичного образу міста. *Українсько-польські архітектурні візії: Погляд крізь часи та епохи*. 2016. Вип. IX. С. 63–75.
- Мокроусова О. Георгіївська лікарня в Києві. Невідомий слід Вільгельма Котарбінського. *Антиквар*. 2021. № 5/6. С. 150–157.
- Мокроусова О. Лінія доли на долоні Києва. Вулиця Костьольна. Київ: Либідь, 2018. 96 с.

- Однороженко О. Українська родова геральдика доби середньовіччя та раннього модерну (XIV–XVIII ст.): дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Національна академія наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2009. 545 с.
- Собчук В. Шляхетський рід Лідихівських у XV — середині XVII століть. *Крізь століття: Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди 80-річчя*. Львів, 2012. С. 92–126.
- Собчук В. Історична Волинь: Північний захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. Кременець, 2017. 316 с.
- Barącz S. Pamiętnik szlacheckiego Ledochowskich domu. Lwów, 1879. 220 s.
- Epszstein T. Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II połowie XIX wieku. Warszawa, 1998. 235 s.
- Ledóchowski M., ...aby pozostał nasz ślad: dzieje rodu Ledóchowskich. Wrocław : Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 2002.
- Mrozowska K. Les étudiants polonais à Gand (1856–1913). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, n. 88 (1989). S. 206–207.
- Ród Ledóchowskich. Ojczyźnie i Bogu. Praca Zbiorowa. Warszawa, 2008.
- Wierzejski W.K. Fragmenty z dziejów polskiej młodzieży akademickiej w Kijowie 1834–1920. Warszawa, 1939. 160 s.

REFERENCES

- Bielomiesiatsev, A. (2012). Arkhitektura Kyieva kintsia XIX – pochatku XX st.: teoretyko-metodolohichni peredumovy ta realii arkhitekturnoi praktyky. *Suchasni problemy doslidzhennia, restavratsii ta zberezhennia kulturnoi spadshchyny*, 8, 7–244, 167 [in Ukrainian].
- Hiliarov, S. (1936) Arkhitektura Kyieva peredvoiennoi doby. *Sotsialistychnyi Kyiv*, 4, 37–39 [in Ukrainian].
- Kalnitskiy, M. (1997). “Smutnyie dogadki” i strogie fakty. *Arkhitektura i prestizh*, 3–4, 39 [in Russian].
- Kolesnyk, V. (2007). *Podilskie tovarystvo silskoho hospodarstva i silskohospodarskoi promyslovosti (1896–1918)*. Vynnytsia [in Ukrainian].
- Lobanovskaia, A. (1997). Arkhitekto-legendy Ignatyi Ledokhovskiy (fakty i predpolozheniia). *Arkhitektura i prestizh*, 3–4, 37–39 [in Russian].
- Malakov, D. (1999). Modern na vulytsi Olesia Honchara, 33-B. *Yanus. Nerukhomist*, 3 (112), 12–13 [in Ukrainian].
- Mokrousova, O. (2016). Vnesok polskykh arkhitektoriiv Kyieva 19 – pochatku 20 stolit u formuvannia istorychnoho obrazu mista. *Ukrainsko-polski arkhitekturni vizii: Pohliad kriz chasy ta epokhy*, IX, 63–75 [in Ukrainian].
- Mokrousova, O. (2021). Heorhiivska likarnia v Kyievi. Nevidomyi slid Vilhelma Kotarbinskoho. *Antykvary*, 5/6, 150–157 [in Ukrainian].
- Mokrousova, O. (2018). *Liniia doli na doloni Kyieva. Vulytsia Kostolna*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Odnorozhenko, O. (2009). Ukrainka rodova heraldyka doby serednovichchia ta rannioho modernu (XIV–XVIII st.) [Ukrainian Family Heraldry of the Middle Ages and Early Modern Periods (14–18 centuries)]. *Candidate's thesis*, Kyiv [in Ukrainian].
- Sobchuk, V. (2012). Shliakhetskyi rid Lidykhivskykh u XV – seredyni XVII stolit. In *Kriz stolittia: Studii na poshanu Mykoly Krykuna z nahody 80-richchia* (pp. 92–126), Lviv [in Ukrainian].
- Sobchuk, V. (2017). *Istorychna Volyn Pivnichnyi zachid Ukrainy v rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh mynuloho*. Kremenets [in Ukrainian].
- Barącz, S. (1879). *Pamiętnik szlacheckiego Ledochowskich domu*. Lwów [in Polish].
- Epszstein, T. (1998). *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II połowie XIX wieku*. Warszawa [in Polish].
- Ledóchowski, M. (2002). ...aby pozostał nasz ślad: dzieje rodu Ledóchowskich. Wrocław [in Polish].
- Mrozowska, K. (1989). Les étudiants polonais à Gand (1856–1913). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 88, 206–207 [in Polish].
- Ród Ledóchowskich. (2008). *Ojczyźnie i Bogu. Praca Zbiorowa*. Warszawa [in Polish].
- Wierzejski, W. K. (1939). *Fragmenty z dziejów polskiej młodzieży akademickiej w Kijowie 1834–1920*. Warszawa [in Polish].

Дата надходження статті до редакції: 08.04.2022 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)